

Соціально-культурні складові інтерпретації мовчання

Загальновизнаним в наукових колах є той факт, що застосування такої комунікативної дії, як мовчання, та його інтерпретація є культурно зумовленою. Так, наприклад, автор одного з досліджень шляхом анкетування встановлює, що в повсякденному спілкуванні японці демонструють найвищу схильність до вживання такого виду невербальної поведінки, як мовчання. Результати представлено в таблиці, поданій нижче:

Які невербальні засоби використовують у вашій країні для того, щоб виразити себе в повсякденних ситуаціях?

	Вирази обличчя (гримаси відрази, насупленість і т.д.)	Рухи тіла (знизування плечима, нахил голови і т.д.)	Торкання (обійми, поцілунки, поплескування по плечу і т.д.)	Утримання від говоріння
Британці	86%	72%	20%	19%
Інші	67%	63%	23%	20%
Японці	52%	15%	2%	81%

Зауважимо, що респонденти з категорії «Інші» походять з тринадцяти країн, серед яких Австрія, Австралія, Італія, Канада, Китай, Корея, США та інші. Як бачимо з таблиці, схильність до мовчання (утримання від говоріння) найвища у японців (81%) – вона більше, ніж вчетверо, перевищує показники, отримані від представників інших культур (19% та 20%) [3: 128-129].

Вважаємо ці емпіричні дані цілком співзвучними теоретичним міркуванням іншої японської дослідниці К. Чеунг. У своїй монографії «Articulate Silences» К. Чеунг аналізує функції мовчання в творах північно-американських письменниць азійського походження Ямамото, Кінгстон, Когава. При цьому дослідниця зазначає, що китайська та японська ідеограма «мовчання» синонімічна ідеограмі «спокій, безтурботність» і антонімічна за значенням поняттям «звук», «шум», «рух» та «суєта». За словами автора, вербалізацію як комунікативну

поведінку, протилежну мовчанню, в японській культурі вважають засобом приховати своє боягузтво, недобррозичливість або слабкість [1: 127].

При взаємодії ж американців мовчання (яке зустрічається рідко й не є тривалим) несе негативні конотації, оскільки може свідчити про: напруження, ворожість, зняковіння (за даними Дж. Кондона), несхвалення, незгоду, збій у процесі комунікації (за даними Д. Левін і М. Едельман), відмову у відповідь на прохання чи пропозицію (за даними Дж. Дейвідсон).

На перший погляд, висновок із зазначених вище особливостей функціонування мовчання в різних соціумах є очевидним: застосування та інтерпретація мовчання як комунікативної дії залежить від культури, до якої належать співрозмовники. Ми, однак, вважаємо, що сприйняття цієї комунікативної дії є результатом дії процесів більш високого рівня й визначається приналежністю співрозмовників не до конкретної, окремо взятої культури, а до типу культури. Доведення саме цієї тези про детермінованість оцінки мовчання приналежністю співрозмовників до типу культури є метою цієї статті.

У своїй монографії «Індивідуалізм і колективізм» професор психології університету Іллінойсу Гаррі Тріандіс виокремлює колективістські й індивідуалістичні культури. Колективізм має місце в суспільствах, члени яких утворюють згуртовані групи, які захищають їх, вимагаючи натомість абсолютну відданість [2: 37]. Колективісти вважають себе передусім частиною цілого: сім'ї, робочого колективу, племені або нації. Носії колективістської культури керуються здебільшого нормами й обов'язками, які накладає на них колектив. Колективістська культура, як зазначає автор, традиційно формується в суспільствах, члени яких займаються сільським господарством.

Індивідуалізм має місце в суспільствах, в яких зв'язки між окремими членами слабкі, й тому останні мають самі турбуватися про себе. Носіям індивідуалістичних культур властиво керуватися власними уподобаннями, потребами, правами, віддаючи при цьому перевагу особистим, а не груповим цілям. Серед традиційних занять носіїв індивідуалістичних культур – полювання, рибальство, збирання їстівних продуктів [2: 26].

Розглянемо, культури яких країн автор включає до колективних. Класичними колективістськими суспільствами дослідник вважає такі країни, як Японія, Китай, Росія, Філіппіни. До країн з вираженими індивідуалістичними культурами автор відносить США, Великобританію, Німеччину, Францію. Як бачимо, культури з

позитивною інтерпретацією мовчання, проаналізовані на початку статті (японська, китайська), а також російська, належать до колективістських, а британська й американська, з їх негативною оцінкою мовчання – до індивідуалістичних культур, і це не випадково.

Узагальнюючи результати численних досліджень у галузі антропології, соціології, політології, філософії й психології, Г. Тріандіс зазначає, що в колективістських культурах група є одиницею виживання, тому її члени відчують значну емоційну залежність один від одного. Колективісти не лише спільно використовують матеріальні й нематеріальні ресурси, а й надають великого значення наслідкам власних дій для інших членів групи, дбають про свою самопрезентацію і збереження обличчя [2: 31]. На відміну від індивідуалізму, базовими цінностями якого є незалежність і впевненість у власних силах, відокремлення від групи, змагання й гедонізм, в колективістській культурі діти не ставлять під сумнів рішення батьків, оскільки авторитет батьків – абсолютний і не підлягає сумніву. Цим пояснюється типове для колективістських культур сприйняття мовчання як ознаки сили (як результату самодисципліни), моральності (через покірність і визнання авторитету старшого) і часто – як згоди (з цінностями групи).

Наприкінці слід зазначити, що аналогічно тому, як кожна культура містить і колективістські, і індивідуалістичні елементи, але в різних пропорціях, так і мовчання в різних культурах має і позитивний, і негативний потенціал, але домінування однієї з цих оцінок визначається типом культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Cheung K. *Articulate Silences/ King-Kok Cheung*. – Ithaca & London: Cornell University Press, 1993. – 198 p.
2. Triandis H.C. *Individualism and collectivism / Harry Triandis*. – Boulder: Westview Press, Inc., 1995. – 259 p.
3. Wong N.L. *Communicative Functions and Meanings of Silence: An Analysis of Cross-Cultural Views / Ngan Ling Wong // Journal of Tagen Bunka, Vol.3, Nagoya University, Japan, 2003. – p. 125-146.*